

Στατιστική και πιθανότητες

Μέρος II

Στατιστικοί εκτιμητές

- ❑ Όταν κάνουμε στατιστική ανάλυση, ένας στόχος είναι η αληθής εκτίμηση της τιμής μίας ή περισσότερων παραμέτρων από πειραματικά δεδομένα και η κατανόηση της αβεβαιότητας της μέτρησης αυτής
- ❑ Σημαντικά χαρακτηριστικά ενός καλού εκτιμητή είναι:
 - **Συνέπεια:** Αν ο όγκος των δεδομένων είναι μεγάλος, η εκτίμηση συγκλίνει στην πραγματική τιμή:
 - **Bias:** Αν υπάρχει διαφορά μεταξύ της αναμενόμενης τιμής της εκτίμησης της παραμέτρου και της πραγματικής τιμής της παραμέτρου
 - **Ανθεκτικότητα (robustness):** Η εκτίμηση δεν αλλάζει ιδιαίτερα αν η πραγματική pdf (probability density function) διαφέρει από την υποτιθέμενη pdf.
Για παράδειγμα στις ουρές μίας κατανομής.
- ❑ Χρειαζόμαστε ακόμα να ξέρουμε την αβεβαιότητα της εκτίμησής μας, δηλαδή πόσο μακριά είναι η εκτιμώμενη από την πραγματική τιμή εξαιτίας στατιστικών διακυμάνσεων στο σύνολο των μετρήσεων

Η μέθοδος των ελαχίστων τετραγώνων

- ❑ Υποθέτουμε ότι οι μετρήσεις μας προέρχονται από μεγάλη στατιστική και επομένως μπορούμε να υποθέσουμε ότι βρισκόμαστε στη Gaussian περιοχή
- ❑ Θέλουμε να έχουμε τις καλύτερες εκτιμήσεις των παραμέτρων της συνάρτησης που περιγράφει τα δεδομένα
- ❑ Το επιτυγχάνουμε **ελαττώνοντας** τη **διασπορά** των δεδομένων από τη συνάρτηση προσαρμογής λαμβάνοντας υπόψη την αβεβαιότητα των δεδομένων:

- ❑ Η διασπορά προσδιορίζεται συναρτήσει μίας ποσότητας: $\chi^2 = \sum_{i=1}^N \frac{(x_i - \mu)^2}{\sigma^2}$

- ❑ Μπορούμε να γράψουμε το χ^2 συναρτήσει των παρατηρούμενων μεγεθών:

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^N \frac{(y_i - F(x_i, \theta))^2}{\sigma_i^2}$$

- ❑ Ελαχιστοποιούμε το χ^2 ως προς την/τις παραμέτρους θ_i
- ❑ Ιδιαίτερα χρήσιμη στις περιπτώσεις δειγμάτων μεγάλης στατιστικής όπου η σύγκλιση της πολλών της αρνητικής likelihood ($-\ln \mathcal{L}$) είναι αργή

Συνάρτηση μέγιστης πιθανότητας – Likelihood

- Η likelihood, $\mathcal{L}(x; \theta)$ εκφράζει την πιθανότητα ότι μία μέτρηση του x , θα δώσει συγκεκριμένη τιμή για κάποια δεδομένη θεωρία.
- Για να προσδιορίσουμε την likelihood, θα πρέπει να γνωρίζουμε τόσο τη θεωρία όσο και τις τιμές των παραμέτρων από τις οποίες εξαρτάται η θεωρία
- Αν έχουμε ένα σύνολο μετρήσεων, η ολική likelihood βρίσκεται από το γινόμενο των likelihoods των μετρήσεων:

$$\mathcal{L}(x; \theta) = \prod_{i=1}^N \mathcal{L}_i(x; \theta)$$

όπου θ μπορεί να αναπαραστά μία ή περισσότερες παραμέτρους

Φυσικός λογάριθμος πιθανότητας – **Log Likelihood**

- Για να εκτιμήσουμε την/τις παραμέτρους θ , θα πρέπει να μεγιστοποιήσουμε την πιθανότητα
- Συνηθισμένη τεχνική για να βρούμε το μέγιστο είναι να θέσουμε την παράγωγο της ποσότητας που μεγιστοποιούμε στο 0
- Είναι ευκολότερο να μεγιστοποιήσουμε το λογάριθμο της πιθανότητας $\ln \mathcal{L}$

$$\frac{\partial \ln \mathcal{L}}{\partial \theta} = \frac{\partial}{\partial \theta} \ln \prod_{i=1}^N \mathcal{L}_i = \frac{\partial}{\partial \theta} \sum_{i=1}^N \ln \mathcal{L}_i = 0$$

- Το μέγιστο της likelihood συνάρτησης ατιστοιχεί σε τιμές της/των παραμέτρων θ , που ελαχιστοποιούν την ποσότητα: $-\sum_{i=1}^N \ln \mathcal{L}_i$
- Αν υπάρχουν πολλές παράμετροι θ , μπορούμε να ελαχιστοποιήσουμε ως προς κάθε μία από αυτές
 - Θα εξετάσουμε πιθανές συσχετίσεις μεταξύ τους

Παράδειγμα Poisson κατανομής για likelihood

- Έστω N ανεξάρτητες προσπάθειες, η κάθε μία με αποτέλεσμα n_i
- Η likelihood συνάρτηση να παρατηρήσουμε n_i όταν η παραγματική τιμή είναι μ

$$\mathcal{L}_i(n_i; \mu) = \frac{e^{-\mu} (\mu)^{n_i}}{n_i!}$$

- Εφόσον έχουμε N μετρήσεις, το γινόμενο των likelihoods για τις N μετρήσεις είναι:

$$\mathcal{L}(data; \mu) = \prod_{i=1}^N \frac{e^{-\mu} (\mu)^{n_i}}{n_i!} \Rightarrow \ln \mathcal{L} = \sum_{i=1}^N \ln \left(\frac{e^{-\mu} (\mu)^{n_i}}{n_i!} \right)$$

$$\Rightarrow \ln \mathcal{L} = \sum_{i=1}^N \left(-\mu + n_i \ln(\mu) - \ln(n_i!) \right) \Rightarrow \ln \mathcal{L} = -N\mu + \ln(\mu) \sum_{i=1}^N n_i + const$$

- Παραγωγίζουμε την τελευταία ως προς τις παραμέτρους της θεωρίας, $\theta = \mu$

$$\left. \frac{d \ln \mathcal{L}}{d\mu} \right|_{\hat{\mu}=\mu} = -N + \frac{\sum_{i=1}^N n_i}{\mu} = 0 \Rightarrow \hat{\mu} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N n_i$$

- Όπως αναμένονταν, η καλύτερη εκτίμηση για την παραγματική τιμή είναι η μέση τιμή

Likelihood Gaussian κατανομής

□ Έστω η Gaussian κατανομή: $G(x; \mu, \sigma) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}\sigma} e^{-\frac{(x-\mu)^2}{2\sigma^2}}$

□ Παίρνουμε την παράγωγο της log likelihood συνάρτησης:

$$\left. \frac{\partial}{\partial \mu} (\ln \mathcal{L}) \right|_{\hat{\mu}=\mu} = \frac{\partial}{\partial \mu} \left(-\sum_{i=1}^N \frac{(x_i - \mu)^2}{2\sigma^2} + \text{const} \right) \Rightarrow \left. \frac{\partial}{\partial \mu} (\ln \mathcal{L}) \right|_{\hat{\mu}=\mu} = -\sum_{i=1}^N \frac{(x_i - \mu)}{\sigma^2} \Big|_{\hat{\mu}=\mu} = 0$$

$$\Rightarrow \hat{\mu} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N x_i$$

□ Η εκτίμηση για την αβεβαιότητα σ , είναι: $\sigma = \frac{1}{N-1} \sum_{i=1}^N (x_i - \mu)^2$

Binned ή unbinned log likelihood

- ❑ Ο φορμαλισμός likelihood δουλεύει για οποιαδήποτε καλά συμπεριφερόμενη pdf
- ❑ Το γινόμενο της likelihood είναι ένα γινόμενο ως προς τις μετρήσεις
- ❑ Μπορούμε να προσδιορίσουμε την έννοια της μέτρησης
- ❑ **Παράδειγμα:** Η μέτρηση του χρόνου ζωής ενός σωματιδίου από ένα σύνολο τέτοιων σωματιδίων που παράγονται τη χρονική στιγμή $t=0$ και διασπώνται σε χρόνο t :

$$f(t) = \frac{1}{\tau} e^{-t/\tau}$$

Δύο τρόποι για να κατασκευάσουμε τη συνάρτηση likelihood:

- 1) Για κάθε διάσπαση i μετρούμε το χρόνο t_i . Κατασκευή της likelihood από το γινόμενο όλων των μετρούμενων χρόνων (**unbinned likelihood**)
- 2) Κατασκευή ενός histogram του αριθμού των διασπάσεων σε bins του χρόνου. Στην περίπτωση αυτή, η μέτρηση είναι ο αριθμός των διασπάσεων σε κάθε bin i (**binned likelihood**)

Σύνδεση log likelihood και χ^2

- Είδαμε προηγουμένως ότι για την περίπτωση της Gaussian κατανομής:

$$\ln \mathcal{L} = -\sum_{i=1}^N \frac{(x_i - \mu)^2}{2\sigma^2} + \text{const}$$

- Η σχέση αυτή συγκρίνεται με την αντίστοιχη του χ^2 : $\chi^2 \equiv \sum_{i=1}^N \frac{(x_i - \mu)^2}{\sigma^2}$

- Αντιστοιχία μεταξύ των δύο σχέσεων προκύπτει ότι: $\chi^2 \equiv -2 \ln \mathcal{L}$

- Ο φορμαλισμός της likelihood δουλεύει για όλες τις pdf και επομένως είναι περισσότερος γενικός και θα πρέπει να χρησιμοποιείται γενικά

Log likelihood

- Ο λογάριθμος της likelihood συνάρτησης μπορεί να αναπτυχθεί κατά Taylor ως προς το ελάχιστό της:

$$\left. \frac{\partial \ln \mathcal{L}}{\partial \theta} \right|_{\theta=\theta_{\min}} = 0 \Rightarrow \ln \mathcal{L} = \ln \mathcal{L}_{\min} + \left. \frac{1}{2} \frac{\partial^2 \ln \mathcal{L}}{\partial \theta^2} \right|_{\theta=\theta_{\min}} (\theta - \theta_{\min})^2$$

$$\Rightarrow 2(\ln \mathcal{L} - \ln \mathcal{L}_{\min}) = \left. \frac{\partial^2 \ln \mathcal{L}}{\partial \theta^2} \right|_{\theta=\theta_{\min}} (\theta - \theta_{\min})^2$$

- Στο όριο του μεγάλου αριθμοπθου μετρήσεων N , η κατανομή της \mathcal{L} χάρη στο κεντρικό θεώρημα (θεώρημα μεγάλων αριθμών) γίνεται Gaussian.
- Για Gaussian κατανομές αλλαγή στην $2 \ln \mathcal{L}$ κατά μία μονάδα, ισοδυναμεί σε αλλαγή κατά 1σ στην παράμετρο θ . Επομένως η αβεβαιότητα στη θ είναι:

$$\sigma_{\theta}^2 \equiv \left\langle (\theta - \theta_{\min})^2 \right\rangle = - \frac{1}{\frac{\partial^2 \ln \mathcal{L}}{\partial \theta^2}}$$

- Η αβεβαιότητα στις εκτιμώμενες τιμές των παραμέτρων θ μπορούν να βρεθούν υπολογίζοντας την τιμή του $\Delta\theta$ για την οποία το $-2 \ln \mathcal{L}$ αλλάζει κατά μία μονάδα. Αν η $\ln \mathcal{L}$ δεν είναι παραβολική, η αβεβαιότητα είναι ασυμμετρική

Παράδειγμα

- Έστω ότι κάναμε μία σειρά από μετρήσεις x_i . Έστω ακόμα ότι ο αριθμός των γεγονότων συναρτήσει του x ακολουθεί την κατανομή:

$$N(x) = A + Bx \quad \text{για } 0 < x < 10$$

Θα χρησιμοποιήσουμε τη μέθοδο της likelihood για να εκτιμήσουμε το λόγο $k = A/B$

- Πώς θα πρέπει να χτίσουμε το πρόβλημα:

- ✧ Ο συνολικός αριθμός των γεγονότων N_{tot} μπορεί να υπολογισθεί από

$$N_{tot} = \int_0^{10} (A + Bx) dx \Rightarrow N_{tot} = \left(Ax + \frac{1}{2} Bx^2 \right) \Big|_0^{10} \Rightarrow N_{tot} = 10A + 50B$$

- ✧ Κανονικοποίηση της συνάρτησης πυκνότητας πιθανότητας:

$$f(x; A, B) = \frac{1}{N_{tot}} (A + Bx) = \frac{1}{10A + 50B} (A + Bx) = \frac{A}{10A + 50B} + \frac{Bx}{10A + 50B}$$

$$f(x; A, B) = 0.1 \left(\frac{k}{k+5} + \frac{x}{k+5} \right)$$

- ✧ Η likelihood συνάρτηση θα είναι: $\mathcal{L}(x; k) = \prod_{i=1}^N 0.1 \left(\frac{k}{k+5} + \frac{x}{k+5} \right)$

Παράδειγμα

✧ Η log likelihood συνάρτηση θα είναι επομένως:

$$\ln(\mathcal{L}(x; k)) = \sum_{i=1}^N \ln \left[0.1 \left(\frac{k}{k+5} + \frac{x}{k+5} \right) \right]$$
$$\Rightarrow \ln(\mathcal{L}(x; k)) = \sum_{i=1}^N \ln \left[\left(\frac{k}{k+5} + \frac{x}{k+5} \right) \right] + N \ln(0.1)$$

- Αν οι τιμές των x_i είναι γνωστές τότε μπορούμε να ελαχιστοποιήσουμε την $-\ln \mathcal{L}$ ως προς τον λόγο k . Ο τελευταίος όρος είναι σταθερός και ανεξάρτητος του x απλά προσθέτει ένα σταθερό όρο στη log likelihood και δεν παίζει ρόλο στην ελαχιστοποίηση.
- Η ελαχιστοποίηση μπορεί να γίνει με διάφορα λογισμικά (όπως το ROOT που περιέχει το λογισμικό ελαχιστοποίησης Minuit) .
- Ωστόσο το ελάχιστο μπορεί να βρεθεί παρατηρώντας πώς αλλάζει η $\ln \mathcal{L}(x; k)$ καθώς μεταβάλεται η παράμετρος k .
- Μπορείτε να κατεβάσετε το πρόγραμμα από το εργαστήριο 10 για το ROOT το οποίο δημιουργεί δεδομένα για $A=1$ και $B=2$ και τα χρησιμοποιεί για να βρεί το k .

Σχετιζόμενες μεταβλητές

- ❑ Σε πολλές περιπτώσεις, οι μεταβλητές που χρησιμοποιούνται σε προσαρμογή δεδομένων δεν είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους
- ❑ Κατά τη διάρκεια της ελαχιστοποίησης θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη συσχετίσεις μεταξύ των παραμέτρων
- ❑ Σαν υπενθύμιση, η απόκλιση των μετρήσεων δίνεται από τη σχέση:

$$\sigma^2 \equiv Var(x) = \int_{-\infty}^{+\infty} x^2 f(x) dx - \mu^2$$

- ❑ Ορίζουμε την **covariance σχέση**, **Cov[x,y]**, μεταξύ δύο μεταβλητών x και y :

$$\text{cov}[x, y] = \int_{-\infty}^{+\infty} xyf(x, y) dx dy - \mu_x \mu_y$$

- ❑ Αν οι δύο μεταβλητές x και y είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους, τότε:

$$\text{cov}[x, y] = 0 \quad \text{για } x \neq y \text{ (ανεξάρτητα)}$$

Περισσότερες των δύο σχετιζόμενες μεταβλητές

- Κάθε μέτρηση είναι ένα σύνολο N ποσοτήτων, x_1, x_2, \dots, x_N
- Ο πίνακας συσχέτισης, **covariance matrix**, είναι ένας $N \times N$ πίνακας με στοιχεία:

$$V_{ij} = \text{cov}[x_i, x_j] \equiv \langle \langle x_i - \mu_i \rangle \langle x_j - \mu_j \rangle \rangle$$

- Για μή σχετιζόμενες (ανεξάρτητες) μεταβλητές, ο πίνακας αυτός είναι διαγώνιος
- Μία σχετική ποσότητα που χρησιμοποιούμε αρκετές φορές είναι ο **παράγοντας συσχέτισης**:

$$\rho_{ij} = \frac{V_{ij}}{\sqrt{V_{ii}V_{jj}}} \equiv \frac{V_{ij}}{\sigma_i \sigma_j}$$

- Οι τιμές του παράγοντα συσχέτισης βρίσκονται στο διάστημα: $-1 \leq \rho_{ij} \leq 1$

Ο covariance πίνακας για την Gaussian περίπτωση

- Έστω x και y ανεξάρτητες μεταβλητές

$$G(x, y; \mu_x, \sigma_x, \mu_y, \sigma_y) = \frac{1}{\sqrt{2\pi\sigma_x}} e^{-\frac{(x-\mu_x)^2}{2\sigma_x^2}} \frac{1}{\sqrt{2\pi\sigma_y}} e^{-\frac{(y-\mu_y)^2}{2\sigma_y^2}}$$

➤ Η 2^η παράγωγος ως προς μ δίνει:

$$\frac{\partial^2}{d\mu_x^2} (\ln \mathcal{L}) = -\sum_{i=1} \frac{1}{\sigma_x^2}$$

- Υποθέτουμε τώρα ότι τα x και y δεν είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους

- Αντιστρέφουμε τον covariance πίνακα για μια ομάδα εκτιμητών μέγιστης πιθανότητας που ορίζονται σύμφωνα με τη:

$$\langle \hat{V}^{-1} \rangle_{ij} = -\frac{\partial^2 \ln \mathcal{L}}{\partial \mu_i \partial \mu_j}$$

- Για την περίπτωση της binned likelihood, και σε περιοχή με μεγάλο αριθμό N μετρήσεων, η likelihood μπορεί να προσεγγισθεί με χ^2 :

$$\langle \hat{V}^{-1} \rangle_{ij} = \frac{1}{2} \frac{\partial^2 \chi^2}{\partial \mu_i \partial \mu_j}$$

Διάδοση σφαλμάτων

- Κάποιος μπορεί να ανατρέξει στο internet:

http://en.wikipedia.org/wiki/Propagation_of_uncertainty

- Η βασική σχέση που χρησιμοποιούμε είναι:

$$\sigma_f^2 = \left(\frac{\partial f}{\partial a} \right)^2 + \left(\frac{\partial f}{\partial \beta} \right)^2 + 2 \left(\frac{\partial f}{\partial a} \right) \left(\frac{\partial f}{\partial \beta} \right) \text{cov}[a, \beta]$$

όπου στο συγκεκριμένο μοντέλο υπάρχουν δύο παράμετροι a και β

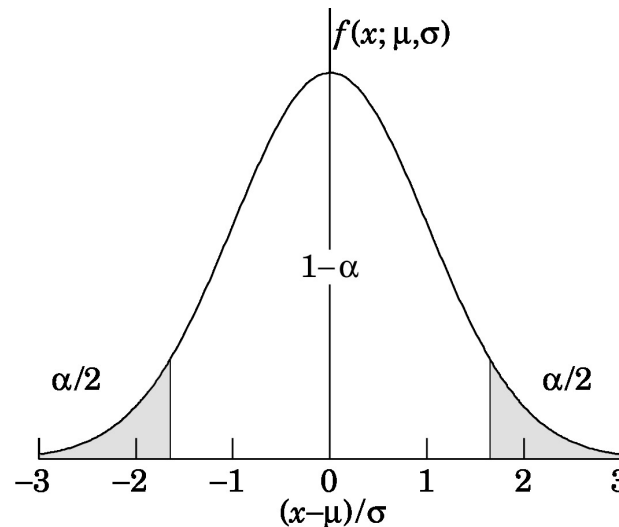
- Η σχέση μπορεί να επεκταθεί σε περισσότερες διαστάσεις και συνήθως εκφράζεται με τη βοήθεια ενός πίνακα
- Αν οι παράμετροι είναι μή σχετιζόμενες (ανεξάρτητες μεταξύ τους) τότε η σχέση περιορίζεται σε αυτή που έχετε δει στα εισαγωγικά εργαστήρια

Διαστήματα εμπιστοσύνης – confidence intervals

- Χρησιμοποιώντας τη γλώσσα των frequists: το ποσοστό του αποτελέσματος το οποίο δεν περιέχεται μεταξύ x_L και x_U είναι:

$$1 - \alpha = \int_{x_L}^{x_U} P(x; \theta) dx$$

- Αν είχαμε Gaussian κατανομή τότε το παραπάνω δηλώνεται:

- 90% διπλής – περιοχής διάστημα εμπιστοσύνης, $\alpha = 0.1$
- 5% του ολοκληρώματος στις γραμμοσκιασμένες περιοχές σε κάθε πλευρά

Επίπεδα εμπιστοσύνης για δύο συνήθεις κατανομές

□ Για Gaussian κατανομή:

Περιοχή των άκρων α έξω από $\pm\delta$ από τη μέση τιμή μιας Gaussian κατανομής:

α	δ	α	δ
0.3173	1σ	0.2	1.28σ
4.55×10^{-2}	2σ	0.1	1.64σ
2.7×10^{-3}	3σ	0.05	1.96σ
6.3×10^{-5}	4σ	0.01	2.58σ
5.7×10^{-7}	5σ	0.001	3.29σ
2.0×10^{-9}	6σ	10^{-4}	3.89σ

□ Για Poissonian κατανομή:

Χαμηλότερο και υψηλότερο (μονόπλευρη) όριο για την μέση τιμή μ μιας Poissonian μεταβλητής που δίνει n παρατηρούμενα γεγονότα απουσία υποβάθρου για διάστημα εμπιστοσύνης 90% και 95%:

n	$1 - \alpha = 90\%$		$1 - \alpha = 95\%$	
	μ_{lo}	μ_{up}	μ_{lo}	μ_{up}
0	—	2.30	—	3.00
1	0.105	3.89	0.051	4.74
2	0.532	5.32	0.355	6.30
3	1.10	6.68	0.818	7.75
4	1.74	7.99	1.37	9.15
5	2.43	9.27	1.97	10.51
6	3.15	10.53	2.61	11.84
7	3.89	11.77	3.29	13.15
8	4.66	12.99	3.98	14.43
9	5.43	14.21	4.70	15.71
10	6.22	15.41	5.43	16.96

➤ Στην περίπτωση αυτή το α αντιστοιχεί στο ποσοστό έξω από την περιοχή ολοκλήρωσης

Έλεγχος υπόθεσης (**hypothesis testing**)

- ❑ Ότι αναφέραμε μέχρι τώρα αποσκοπούσαν στην εύρεση της καλύτερης τιμής των παραμέτρων και την αβεβαιότητά τους κάτω από την υπόθεση ότι γνωρίζουμε την pdf :
- ❑ Τίποτα στη διαδικασία που ακολουθήσαμε δεν μας λέει αν τα δεδομένα που έχουμε συνάδουν με την υπόθεση που κάναμε
- ❑ Χρειαζόμαστε ένα στατιστικό test για να εξακριβώσουμε αν η υπόθεση που κάναμε είναι σωστή
 - **Τεστ σημαντικότητας**: Πόσο πιθανόν είναι το σήμα να αποτελεί στατιστική διακύμανση
 - **Τεστ καλής ποιότητας της προσαρμογής (Goodness of fit – GoF)**: έλεγχος για το κατά πόσο τα δεδομένα συνάδουν με την προτεινόμενη υπόθεση
 - **Τεστ εξαίρεσης (exclusion test)**: ποιο το μέγεθος του σήματος το οποίο μπορεί να κρύβεται στα δεδομένα.

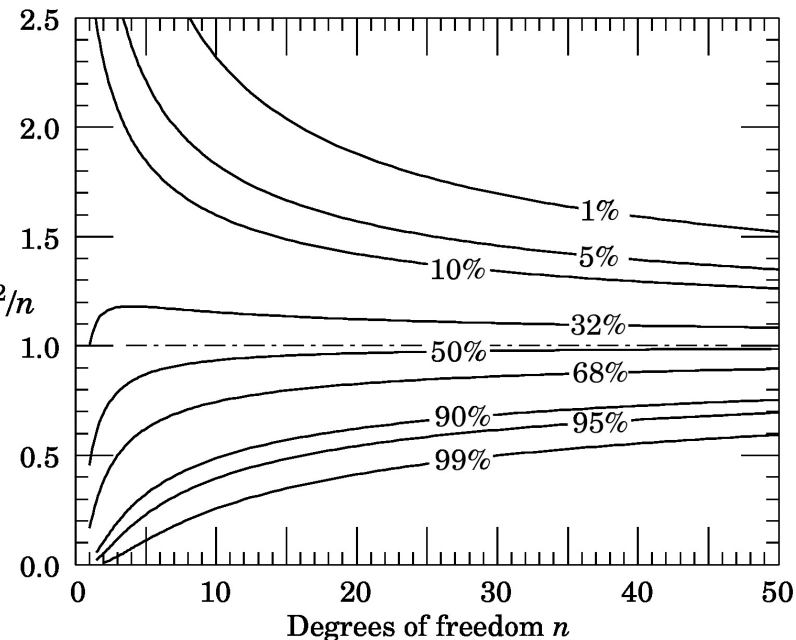
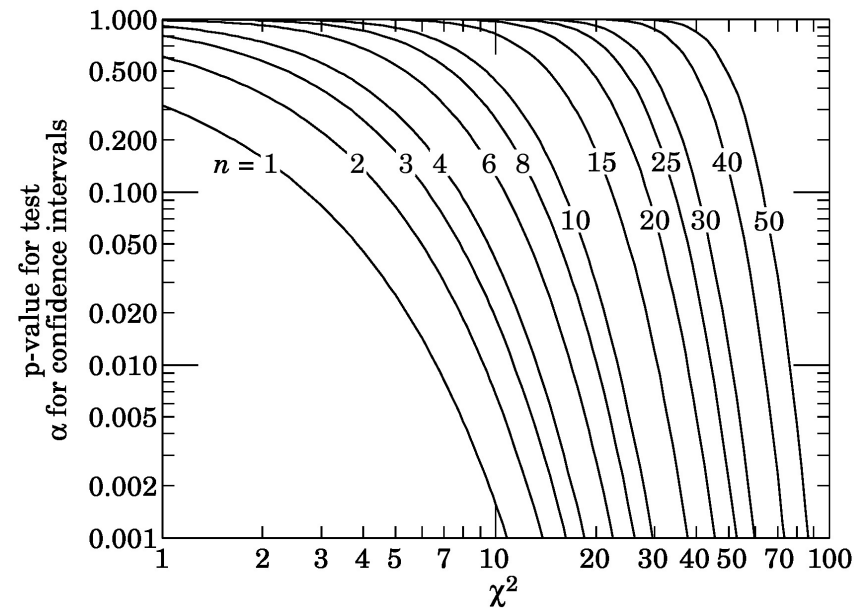
Τεστ σημαντικότητας

- Ας υποθέσουμε ότι μετρούμε μια τιμή t για τα δεδομένα:
 - Πόσο πιθανό είναι να δούμε μία τιμή η οποία είναι πιο μεγάλη από πρόβλεψη από την μέτρηση που κάναμε;

- Ας υποθέσουμε ότι μετρούμε μια κατανομή από δεδομένα
 - Πόσο συνάδει η κατανομή αυτή με την υπόθεση;

- Μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε κάτι σαν χ^2

$$P - value = \int_{x_{meas.}^2}^{\infty} f(x; n_d) dx$$

Έλεγχος Υπόθεσης: Ο λόγος των πιθανοτήτων

- ❑ Στα περισσότερα πειράματα, όταν διερευνάται η ύπαρξη σήματος, αυτό βρίσκεται αναμειγμένο με αρκετό υπόβαθρο
- ❑ Πώς μπορούμε να ξέρουμε αν υπάρχει σημαντικό σήμα επιπλέον του υποβάθρου;
- ❑ Δεδομένων δύο υποθέσεων H_B (background) και H_{S+B} (σήμα και υπόβαθρο), ο λόγος των πιθανοτήτων αποτελεί ένα χρήσιμο στατιστικό τέστ

$$\lambda(\vec{N}) = \frac{\mathcal{L}(\vec{N} | H_{S+B})}{\mathcal{L}(\vec{N} | H_B)}$$